ervoor te zorgen dat de elite van de Natie erin zetelde, werden de Senatoren niet langer verkozen maar aangeduid : twintig door de Koning, een aantal (1 per 200.000 inwoners) door de provincieraden. Deze Senatoren koöpteerden op hun beurt twintig kollega's ([138]).

Dit voorstel is voor wat Velge betreft een volledige breuk met het verleden. Hij ontpopte zich als een anti-demokraat, met de bekende argumenten van de Nieuwe Orde-stromingen uit het vorige decennium (tegen de invloed van partijen en beroepspolitici, beperken van de macht van het parlement ten voordele van de executieve, meer bepaald de Koning). Velge pleitte plots voor een politiek korporatisme. Ook op het vlak van het sociaal-ekonomisch korporatisme is er van kontinuïteit nauwelijks sprake. In een nota uit begin augustus 1940, getiteld *Organisation économique et politique des professions* voerde Velge aan dat de verwezenlijking van de bedrijfsorganizatie in een stroomversnelling terecht gekomen was. De ontwerpen uit de jaren dertig konden naar de prullenmand verwezen worden, want op het vlak van het korporatisme was er met de bezetting ineens vijfentwintig jaar vooruitgang geboekt ([139]). Velges hoofdbekommernis bleef evenwel nog dezelfde. De staat mocht de ekonomie niet rechtstreeks leiden maar moest die taak overlaten aan de korporaties ([140]). In alle bedrijfstakken diende een korporatie opgericht te worden. Iedereen die een bepaald beroep uitoefende was er automatisch lid van. De leiders werden benoemd door de Koning op voordracht van de representatieve organizaties van werkgevers en werknemers met rechtspersoonlijkheid ([141]). Er werd weliswaar gestipuleerd dat zowel werknemers als werkgevers in de korporatie vertegenwoordigd waren, maar van pariteit was geen sprake ([142]). De korporatie had reglementerende bevoegdheid op sociaal en ekonomisch vlak. Voor de procedure van deze reglementering greep Velge terug naar de jaren dertig. Het stelsel van KB nr. 62 werd overgenomen met twee wijzigingen : de taak van de Raad voor ekonomische geschillen werd overgenomen door de Raad van State en de Koning was niet langer gebonden door een negatief advies van dit rechtskollege ([143]).

In januari 1941 schreef Velge een *Project van sociale hervorming* waarin hij, geïnspireerd door het Italiaanse en Duitse voorbeeld, zijn ideeën over het korporatisme precizeerde ([144]). De sociale reorganizatie werd expliciet gekaderd in het ontwerp van nieuwe grondwet. Het was er de aanvulling van ([145]). Het sociale leven zou georganizeerd worden volgens de principes

(138) *Note I*, p. 6.
(139) H. VELGE, *Organisation...*, p. 2.
(140) *Idem*, p. 1 en 4.
(141) *Idem*, p. 8.
(142) *Idem*, p. 6.
(143) *Idem*, p. 11.
(144) *Projet de réforme sociale*, 19 januari 1941 (*Idem*, nr. 269). Het is niet ondertekend, maar wel van de hand van Velge, zo blijkt uit de verwijzing naar *...ma note du 3 août 1940*, p. 1.
(145) *Idem*, p. 1.

van een Arbeidskeure naar Italiaans model. Mussolini's charter schonk Velge evenwel geen volledige voldoening. De beginselen ervan waren te gedetailleerd. Een dergelijke Keure mocht enkel algemene principes vooropstellen die door de sociale wetgeving moesten gekonkretizeerd worden. Anderzijds mochten deze beginselen niet onwrikbaar zijn: ze moesten aan de gewijzigde omstandigheden kunnen aangepast worden. Daarom advizeerde Velge de Arbeidskeure niet in de Grondwet in te lassen ([146]). Welke rechten en plichten zou het charter proklameren? In de eerste plaats het principe van de *Communauté de Travail* (ontleend aan het Nazisme). Dit hield in dat de klassenstrijd uit de onderneming gebannen diende te worden. Het bedrijf moest geleid worden in het belang van allen die er tewerkgesteld waren, zonder evenwel afbreuk te doen aan het gezag van het ondernemingshoofd ([147]). M.b.t. de korporaties vulde Velge zijn voorstel uit 1940 verder aan. Hij stelde nu ondubbelzinnig dat de korporaties zouden gevormd worden door de officiële eenheidsorganizaties van werkgevers en werknemers. Hij noemde de UHGA met naam. Naast deze eenheidssyndikaten mochten nog vrije verenigingen bestaan die zich echter niet met de verdediging van de beroepsbelangen mochten inlaten ([148]). Velge stelde bijgevolg voor de toestand die toen de facto aan werknemerszijde bestond te bestendigen.

Staking en lock-out moesten strafrechtelijk verboden worden. In de plaats daarvan kwamen verzoening en bemiddeling door de paritaire komitees die ook de KAO's zouden afsluiten. Verplichte arbitrage was de taak van een «Arbeidsrechtbank» die tevens moest oordelen over personen die de «sociale eer» van het beroep geweld aandeden. Hoger beroep bij een «Hogere Arbeidsrechtbank» was mogelijk ([149]). Hier is weer een groot verschil met Velges denkbeelden uit de jaren dertig. Sociale konflikten konden best aan de basis voorkomen worden door de oprichting van fabrieksraden. Dit mocht echter niet gebeuren onder gelijk welke voorwaarden. Verkiezing van de arbeidersafgevaardigden raadde Velge af, omdat op die manier de elementen die het minst tot samenwerking bereid waren aangeduid werden ([150]). Het systeem dat in de fascistische landen bestond en waarbij de afgevaardigden door de partij werden aangesteld was evenmin de aangewezen weg, omdat deze arbeiders meestal het vertrouwen van hun werkmakkers niet genoten ([151]). Het was veel beter het personeel drie kandidaten voor elk mandaat te laten voordragen waarvan de werkgever er één koos ([152]). Deze fabrieksraden hadden uiteraard slechts een beperkte bevoegdheid. Ze mochten vraag-

(146) *Idem*, p. 2.
(147) *Idem*, p. 2-3.
(148) *Idem*, p. 3.
(149) *Idem*, p. 7-8.
(150) *Idem*, p. 4.
(151) *Ibidem*.
(152) *Idem*, p. 5.

stukken van veiligheid, hygiëne, zedelijkheid en solidariteit en eventueel middelen om konflikten te voorkomen bestuderen ([153]). Hun eerste taak was evenwel: *...faire comprendre la pensée de la direction* ([154]).

De plannen die Velge en Goris opstelden waren duidelijk bedoeld om, door middel van een autoritair korporatisme, de invloed van de arbeidersbeweging in het maatschappelijk leven uit te schakelen. Het sociaal-ekonomisch korporatisme was erop gericht de vakbeweging monddood te maken en het stakingsrecht op te heffen, terwijl het politiek korporatisme, bij Velge veel gedetailleerder uitgewerkt dan bij Goris, het algemeen stemrecht moest vervangen. Zonder gevaar voor overdrijving mag gesteld worden dat de projekten van beide protagonisten van het katoliek patronaat uitgesproken reaktionair waren en deze term moet letterlijk genomen worden. Velge en Goris probeerden de negentiende-eeuwse machtsverhoudingen tussen kapitaal en arbeid te restaureren, niet door het herstel van het zuivere liberalisme, gekruid met paternalistische initiatieven in het bedrijf, zoals het CCI voorstelde, wel door een korporatieve reorganizatie van de maatschappij. Voor Goris is die houding, zoals gezegd, niet verwonderlijk. Hij bleef grotendeels trouw aan het programma dat hij op het kongres van 1933 had uiteengezet. Voor Velge liggen de zaken anders. De verdediger van de demokratie en een vorm van corporatisme die verenigbaar was met de grondwet en de bestrijder van autoritaire denkbeelden uit de jaren dertig, wordt in de eerste bezettingsmaanden voorstander van een integraal korporatisme met een politiek verlengstuk dat de demokratie met één klap van de tafel zou vegen. Hoe kan deze ideologische verschuiving verklaard worden? Velge was ervan overtuigd, dat blijkt a contrario uit latere teksten waar we nog op terugkomen, dat de Duitsers de oorlog gewonnen hadden en de Nieuwe Orde voor de deur stond. De krachtsverhoudingen tussen kapitaal en arbeid waren bijgevolg veranderd in het voordeel van de burgerij. Wat in de jaren dertig niet kon, werd in deze gewijzigde konstellatie wel mogelijk. Velge wou blijkbaar van deze nieuwe situatie gebruik maken om denkbeelden die in de jaren dertig onhaalbaar, maar daarom nog niet ongewenst waren, door te drukken. De oorlogsomstandigheden werkten als revelator.

Bij Velges demarches moeten toch een aantal kanttekeningen gemaakt worden. Een eerste punt is de houding van APIC tegenover Velges voorstellen. Werden ze gedragen door de franstalige katolieke patroonsorganizatie? Weer kan, door gebrek aan bronnen, op deze vraag geen definitief antwoord gegeven worden. Het staat wel vast dat Jean-Marie Laureys, proost van APIC nauwe kontakten onderhield met Velge. Hij stuurde hem bv. het manifest van het «nieuwe BVV» ([155]). Dit bewijst nog niet

(153) *Idem*, p. 6.
(154) *Idem*, p. 5.
(155) Niet gedateerd manifest: *Les dirigeants responsables des organisations syndicales socialistes et indépendantes affiliées autrefois à la CGTB se sont réunis à Bruxelles.* Met naamkaartje van J.M. Laureys (*Idem*, nr. 276).

dat APIC op de hoogte was van Velges aktiviteiten temeer omdat het, volgens René Goris, bij APIC de gewoonte was dat de besluiten omtrent het korporatisme voorbereid werden door Velge in overleg met J.M. Laureys. Het bestuur ratificeerde deze voorstellen doorgaans zonder fundamentele wijzigingen ([156]). Een tweede vraag is te weten of er kontakten bestonden tussen Goris en Velge in die periode. Goris ontkende dit ([157]). Deze uitspraak, ongetwijfeld ter goeder trouw, maar gedaan bijna vijftig jaar na de feiten, moet toch genuanceerd worden. Zoals aangestipt vonden we in de papieren Velge een vierde versie van het Manifest van R. Goris. Velge was dus op zijn minst op de hoogte van Goris' voorstellen. Meer kan over deze kwestie ook niet gezegd worden als gevolg van het ontbreken van bronnenmateriaal.

Nog relevanter vanuit een meer algemeen politiek standpunt is het antwoord op de vraag of Velges plannen kaderden in de aktiviteiten van de «groep-Wodon» en het «Ontwerp van sociale hervorming» opgesteld werd in opdracht van de Koning. Hoewel er geen waterdichte bewijzen zijn kunnen beide vragen m.i. affirmatief beantwoord worden. Wat zijn de argumenten? Voor wat het eerste punt betreft is er een opvallende gelijkenis tussen hetgeen P. Delandsheere en A. Ooms schrijven en de inhoud van de ontwerpen die wij terugvonden. In beide gevallen was er sprake van de oprichting van een Raad van State; beperking van de persvrijheid; korporatieve kamer ([158]). Hiermee is echter niet bewezen dat de Vorst het eens was met deze voorstellen. Verder onderzoek, bv. in het Koninklijk Archief kan hier uitsluitsel brengen. Voor wat het tweede punt betreft (het plan voor sociale reorganizatie) menen we ook voldoende argumenten te vinden om de stelling te ondersteunen dat het in opdracht van de Koning was opgesteld. In de eerste plaats komt de titel overeen, in de tweede plaats de periode, met hetgeen P. Delandsheere en A. Ooms hierover meedelen. De opdracht zou op 4 januari 1941 gegeven zijn. Velges tekst dateert van 9 januari 1941 ([159]). Hoewel we ook hier niet weten of de Koning Velges voorstel onderschreef, kan uit het feit dat Leopold de opdracht gaf om een sociale hervorming voor te bereiden afgeleid worden dat hij zich geenszins gedroeg als een «neutrale krijgsgevangene» maar wel degelijk initiatieven nam met een politieke draagwijdte. Tot een dergelijke konklusie is dr. Albert De Jonghe al eerder gekomen op basis van andere elementen ([160]). Als bovendien zou blijken dat de Vorst akkoord ging met de inhoud van Velges plan, is dat zeer revelerend voor de sociale en politieke opvattingen van de Koning. Het voorstel van Velge was immers

(156) Interview met de heer René Goris op 26 oktober 1988 in Brasschaat.
(157) *Idem.*
(158) P. DELANDSHEERE-A. OOMS, *op.cit.*, deel 1, p. 237 — *Note 1* en H. VELGE, *Organisation...*, *Procédure...* (ARAB, *Papieren Velge*, nrs. 267 en 270).
(159) P. DELANDSHEERE — A. OOMS, *op.cit.*, deel 1, p. 236 — *Projet...* (ARAB, *Papieren Velge*, nr. 269).
(160) A. DE JONGHE, *op.cit.*

uitgesproken autoritair en herinnerde in genen dele aan de organizatie van de kollektieve arbeidsverhoudingen die in de jaren dertig bestond. Ook hier kon konsultatie van het Koninklijk Archief mogelijkerwijze een en ander ophelderen.

In de loop van 1941 evolueerden Velges denkbeelden. In een nota uit juli 1941 werd nog gepleit voor een grondwetswijziging. De opsteller van het dokument, wellicht Velge, of alleszins iemand die ook betrokken geweest was bij de grondwetsherziening van 1940, was voorzichtiger geworden. Hij was niet langer voorstander van een referendum dat aan de Koning de bevoegdheid gaf een nieuwe konstitutie op te stellen. De gebruikelijke procedure van art. 131 van de Grondwet was evenmin opportuun, omdat die zou leiden tot een elektorale campagne, een kristallizatie van standpunten rond de bestaande politieke partijen en ... *à l'exacerbation des défauts du régime parlementaire tel qu'on l'a connu* ([161]). De regering en de Koning moesten aan de volksvertegenwoordiging het vertrouwen vragen. Dan kon geregeerd worden met volmachten om de gevolgen van de oorlog weg te werken en de basis te leggen voor een nieuw regime. De redakteur van de nota waarschuwde voor al te verregaande hervormingen, vooral op ekonomisch vlak. Men mocht niet vervallen in het herstel van het meest extreme ekonomisch liberalisme of in een dirigistisch systeem ([162]). De nota bleef erbij dat het executief moest versterkt worden, maar de liberale vrijheden dienden behouden te blijven. Die werden nu beschouwd als ...*L'expression d'un stade avancé de civilisation* ([163]). Al bij al een gevoelige ommekeer. Hoe kan die verklaard worden? Het antwoord vinden we in de aanhef van de nota. Daarin wordt gesteld : *Le problème ne se pose qu'en cas de défaite de l'Allemagne, soit par une victoire anglaise, soit par une paix de compromis.* In dat geval zou de totalitaire idee in diskredeit komen en het demokratische gedachtengoed opnieuw vertrouwen winnen. In die omstandigheden was het *très dangereux* de Koning volmachten te geven om de grondwet te wijzigen zoals in 1940 werd voorgesteld ([164]). Kortom, de auteurs van de grondwetsherziening geloofden niet langer in een Duitse eindzege en als gevolg daarvan, de hegemonie van de Nieuwe Orde over heel Europa. Van die hypotese ging men in 1940 nog wel uit.

In een nota uit oktober 1941 achtte Velge een kompromisvrede het meest waarschijnlijk. In dat geval moest er een nieuw politiek systeem opgebouwd worden, vertrekkend van het puin van de oude demokratie en van de nazistische Nieuwe Orde. Dit nieuwe stelsel moest ... *royale, familiale, corporative et representative* zijn. De hervorming zou evenwel

(161) Nota *Procédure à suivre pour la réforme de la constitution* (juli 1941), p. 3 (ARAB, *Papieren Velge*, nr. 271). De nota is niet ondertekend, maar kaderde in het plan van grondwetsherziening.
(162) *Idem*, p. 5.
(163) *Idem*, p. 2.
(164) *Idem*, p. 1.

nog vrij diepgaand zijn. Over het parlement zei Velge : *L'opinion accepterait sans difficulté que tout pouvoir représentatif soit enlevé aux assemblées représentatives transformées. Mais elle n'accepterait jamais qu'elles soient privées du droit de parole et de conseil* ([165]). Wanneer de Engelsen de overwinning behaalden, drongen drastischer maatregelen zich op *...pour se préserver du choc en retour de la démocratie, de la juiverie, de l'anticléricalisme et du bolchevisme qui peuvent en résulter* ([166]). Blijkbaar droeg Velge de «oude orde»niet meer in het hart.

Over die maatregelen werd verder uitgeweid in een andere nota uit dezelfde periode. Uitgangspunt was de politieke krisis van de jaren dertig. Toen waren de instellingen niet meer tegen hun taak opgewassen als gevolg van de snelle socio-ekonomische mutaties en hadden ze niet langer het vertrouwen van de bevolking ([167]). Vooral het «regime van de partijen» was in diskrediet geraakt. Na de oorlog moest er een nieuw politiek systeem komen dat rekening hield met *...les forces réelles et les cellules vitales de la Nation* ([168]). In deze «nieuwe» orde zou het parlement aan belang inboeten. De executieve en vooral de monarch kregen meer invloed. Van een behoud van het parlement zoals het voor 1940 bestond kon geen sprake zijn : *Le parlement tel que nous l'avons connu a fait son temps et il n'est pas question d'y revenir.* De nieuwe volksvertegenwoordiging moest er zich toe beperken de wensen van de Natie kenbaar te maken. De regering mocht niet langer onderworpen worden aan het despotisme van de partijen of de kapriolen van de parlementariërs. Over de konkrete modaliteiten van deze politieke hervorming werden weinig details gegeven. Dat de monarchie het nieuwe regime moest creëren en de executieve daarbij meer invloed kreeg, stond als een paal boven water. Verder diende rekening gehouden met de oude lokale en regionale tradities, de erfenis van de kristelijke beschaving en de traditie van de *... travail intense, organisé, mais libre, ..., auquel se rattachent des groupements constitués par les travailleurs eux-mêmes* ([169]). Een vage verwijzing naar een niet nader gedefinieerde vorm van korporatisme.

Hoewel Velges plannen in de loop van 1941 minder precies worden, blijkt toch dat hij meer en meer rekening hield met een Engelse

(165) H. VELGE, *Note personnelle. Essai de dégagement de l'unanimité foncière des sentiments des patriotes belges en face des grands problèmes de l'heure* (20 oktober 1941), p. 21 (ARAB, *Papieren Velge*, nr. 273). Deze nota draagt de vermelding *A ne pas répandre.*

(166) *Idem*, p. 14.

(167) H. VELGE, *Problèmes de demain* (15 oktober 1941), p. 1-2 (*Idem*, nr. 272). Deze nota werd mogelijk opgesteld in het kader van de anti-Duitse groep *Demain* waar Velge lid van was. J. GERARD-LIBOIS — J. GOTOVITCH, *op.cit.*, p. 473-474.

(168) H. VELGE, *Problèmes...*, p. 2.

(169) *Idem*, p. 2-3.

eindoverwinning of met een kompromisvrede. In het licht daarvan voorzag hij een heropleving van de demokratische gedachte die hij echter niet erg positief beoordeelde. Als gevolg van de gewijzigde machtsverhoudingen op Europees niveau, is hij bereid de al te autoritaire elementen uit de vroegere blauwdrukken te schrappen of minstens te verzachten, zonder ze helemaal overboord te gooien. Naarmate de oorlog vordert en de Duitse nederlaag meer waarschijnlijk lijkt, zal Velge nog meer afstand nemen van het autoritaire korporatisme en in de richting evolueren van zijn ideeën uit de jaren dertig. Dit proces zullen we uitvoerig analyzeren in het tweede deel van dit artikel. Eerst zullen we nog enkele pogingen onderzoeken om de arbeidsverhoudingen op een nieuwe leest te schoeien.

D. TOCH NOG KORPORATISME?

1. De nieuwe paritaire komitees

Einde november 1940 werd begonnen met de reorganizatie van de paritaire komitees. De onderhandelingen werden gevoerd met het ministerie van Arbeid waar R. Houben zich met de kollektieve arbeidsverhoudingen bezighield, soms bijgestaan door Prof. Van Goethem. De UHGA trachtte haar stempel te drukken op deze nieuwe overlegorganen. Binnen het eenheidssyndikaat waren H. Caprasse (Algemene Centrale BVV), Karel Lambrechts (Arbeidsorde) en August Cool, de vroegere sekretaris-generaal van het ACV voor dit vraagstuk verantwoordelijk. A. Cool, die tevens juridisch advizeur was, speelde in de diskussie een erg aktieve rol ([170]). Hij stelde begin december 1940 een voorontwerp op, dat weliswaar verwant was met het ACV-programma over de bedrijfsorganizatie uit de jaren dertig, maar op andere punten schatplichtig was aan de gewijzigde maatschappelijk-politieke omstandigheden ([171]). De paritaire komitees moesten een sociale en een ekonomische bevoegdheid krijgen. Ze zouden de bedrijfsreglementen voorbereiden. Daarin werden de algemene richtlijnen vastgelegd «... om het bedrijf uit te oefenen». Hoewel erg vaag geformuleerd, werd de deur toch op een kier gezet voor de door het ACV sinds de jaren twintig geëiste ekonomische medezeggenschap voor de vakbeweging ([172]). De besluiten van de paritaire komitees werden algemeen bindend voor alle ondernemingen uit de sektor. Dit was volgens Cool een volwaardig alternatief voor de staking : «Tot nu toe hadden de paritaire commissies niet

(170) A. COOL, *Geschiedenis van de UHGA en de positie door de christelijke vakbeweging tgov. deze Unie ingenomen*, p. 98, 103 en 108 (KADOC, *Papieren Minister van Staat A. Cool*, nr. 4.3). — A. COOL, *Schema voor de inrichting der paritaire commissies*, p. 2 (ARAB, *Papieren Hendrik De Man*, nr. 853). Bedrijfsorganizatie betekende voor het ACV het institutionalizeren van het overleg (rechtspersoonlijkheid voor de vakbonden, statuut voor de KAO en veralgemening van de paritaire komitees) naast een vorm van ekonomische inspraak voor de vakbeweging. Op dit vlak was er onduidelijkheid : soms werd dit uitgelegd als paritair medebeheer, bij andere gelegenheden werd het beperkt tot adviesrecht (J. MAMPUYS, *op.cit.*).

(171) A. COOL, *Schema...*, p. 2.

(172) *Ibidem*.

de macht hare besluiten verplichtend te maken voor alle ondernemingen en voor alle werklieden en bedienden. Vandaar dat in bepaalde omstandigheden voor de arbeiders als eenig middel om hun recht te doen erkennen de staking overbleef. Daar we in de toekomstige sociale en economische orde de staking willen uitschakelen, door het voeren van een rechtvaardige sociale politiek, moeten de collectieve overeenkomsten, door de paritaire commissies voorbereid omgezet worden in werkelijke bedrijfsreglementen» (173).

De leden van de paritaire komitees zouden benoemd worden door de minister van Arbeid na voordracht door de eenheidsorganizaties van werkgevers en werknemers. De afgevaardigden waren echter geen mandatarissen van hun organizatie: «Eenmaal benoemd vertegenwoordigen zij niet meer de groepen die hen hebben voorgesteld, maar wel het bedrijf». In die omstandigheden kon er, bij gebrek aan kontrakterende partijen nog moeilijk sprake zijn van KAO's. De besluiten van de paritaire komitees kregen het karakter van reglementen, uitgevaardigd door het ministerie van Arbeid op voorstel van de paritaire komitees. Binnen de komitees werd in principe beslist met eenparigheid van stemmen, maar als er geen konsensus bereikt werd, kon de voorzitter, een ambtenaar, zelf een voorstel doen aan het departement van Arbeid. De paritaire komitees zouden overkoepeld worden door een interprofessionele raad die adviezen mocht geven over problemen die verschillende sektoren aanbelangden bv. de kolenprijs (174).

Dit ontwerp werd door Cool overgemaakt aan het LACVW. Het ACVW-Aartsbisdom Mechelen onderzocht het in mei 1941. Hoewel gesteld werd dat men in «grote lijnen» akkoord ging, vond de organizatie het toch nodig om een tegenvoorstel op te stellen en het LACVW te vragen het over te maken aan het ministerie van Arbeid (175). Het voorstel was «...onmiddellijk bruikbaar in de huidige omstandigheden», en bevatte «...blijvende elementen... voor na den oorlog» (176). In het ontwerp werd erover gewaakt geen onomkeerbare toegevingen te doen aan de vakbeweging. Zo werd elke vorm van ekonomische medezeggenschap voor de paritaire raden expliciet geweerd (177). Het *Führerprinzip* werd aanvaard, maar, in tegenstelling tot het ontwerp Cool kregen de paritaire komitees zelf verordenende bevoegdheid om de lonen vast te leggen en werd dit niet overgelaten aan de staat. Deze aanpak kwam beter overeen met het subsidiariteitsbeginsel (178).

(173) *Idem*, p. 3.
(174) *Idem*, p. 2.
(175) Brief van Julien Vervoort (LACVW) aan A. Cool dd. 27 mei 1941 (KADOC, *Papieren Minister van Staat A. Cool* nr. 4.5) — Ontwerp-verslag der vergadering van het dagelijksch bestuur op 23 mei 1941 van het ACVW-Aartsbisdom Mechelen, p. 1 (Archief VKW-Antwerpen).
(176) *Idem*, p. 2.
(177) *Ibidem*.
(178) Brief van Julien Vervoort..., p. 3.

Een ander verschilpunt met het ontwerp-Cool was het behoud van de vrije patronale organizaties. In het voorstel van het ACVW behielden die immers het recht om kandidaten voor te dragen voor de paritaire komitees ([179]). Het bleef niet bij het lanceren van voorstellen. Ook op het terrein poogden de patroons hervormingen door te voeren.

2. Sociale werken en patronale syndikaten

Gevolg gevend aan de eerder geciteerde circulaire van het CCI uit september 1940, werden in een aantal bedrijven «sociale werken» ingericht. Het ging om soepbedelingen, financiële gratifikaties ter gelegenheid van Sinterklaas of Kerstmis, verkoop van groenten aan lage prijzen (het verschil werd bijgepast door de patroon), het ter beschikking stellen van gronden die de arbeiders konden gebruiken om groenten of aardappelen te verbouwen. In een verder doorgedreven stadium zorgde de patroon voor de grond, maar het beheer ervan en de verdeling van de opbrengst gebeurde op paritaire basis. Van een andere orde waren allerlei *comités de collaboration*, fabrieksraden of vertegenwoordigers van de werknemers. Deze instellingen waren niet alleen bedoeld om een permanent kontakt tussen werkgevers en werknemers mogelijk te maken, ze beheerden ook vaak de sociale werken ([180]).

De patroons hadden verschillende redenen om dergelijke intiatieven op te zetten of verder uit te bouwen. Naast de bezorgdheid over de ellendige levenssituatie van de arbeiders speelde ook de noodzaak mee om de arbeidsproduktiviteit op peil te houden. Door de lamentabele voedingssituatie was de arbeider niet meer in staat even goed te presteren als voor de oorlog. Een supplement bij het karige rantsoen kon hier uitkomst bieden ([181]). Met deze sociale werken poogden de patroons ook de arbeidsverhoudingen te herstruktureren. M. Laloire sprak in de geciteerde brochure van APIC over het bevorderen van de klassenverzoening. Die kon volgens hem o.m. gestimuleerd worden d.m.v. paritair beheerde landbouwgronden: *Patrons et ouvriers se sont retrouvés, ..., sur le champ de culture dont ils inspectaient avec une égale sollicitude et d'identiques espérances les lents progrès* ([182]).

Het CCI beschouwde de fabrieksraden als het fundament van een nieuwe overlegstruktuur, die de vakbonden zouden uitschakelen. G.L. Gerard stelde in januari 1941 nog voor de fabrieksraden onderling

(179) *Ibidem.*
(180) M. LALOIRE, *Les réalisations sociales patronales en temps de guerre*, Brussel (APIC), 1941, p. 12-16 en 25-26.
(181) *Idem*, p. 16.
(182) *Ibidem.*

akkoorden over lonen en arbeidsvoorwaarden te laten afsluiten, om zo een nationale overlegstruktuur op te bouwen die de paritaire komitees kon vervangen ([183]). Dit voorstel werd door dr. Voss resoluut van de hand gewezen. Hij beschouwde het als een poging van patronale zijde om zich de medewerking te verzekeren van een *...certain nombre d'ouvriers dévoués à leur cause mais qui n'auront nullement l'assentiment de leurs camarades* ([184]). De weigering van het CCI om kandidaten voor te dragen voor de komitees van sociale deskundigen had blijkbaar niet alleen te maken met de geringe representativiteit van de UHGA. Ook het motief om voor om het even welke vakbond het werken moeilijk te maken na de oorlog speelde blijkbaar mee. Deze kwestie vergt vanzelfsprekend nog verder onderzoek, maar de oprichting van «Unibel» in september 1941 wijst in dezelfde richting. Unibel werd gesticht door enkele vooraanstaande industriëlen om de «morele en materiële belangen van de hand- en geestesarbeiders te behartigen» door het inrichten van kantines, ekonomaten, enz ([185]). Het ging om een patronale konkurrent voor de UHGA.

We hebben er op gewezen dat het katolieke patronaat afzag van een «revanchisme» tegenover de oude syndikaten. De kontakten die er waren tussen het LACVW en het ACV wijzen hier o.m. op. De kristelijke werkgevers gaven anderzijds blijk van een sociale ingesteldheid, zonder evenwel de eigen belangen al te zeer te verwaarlozen. In een nota van het LACVW uit mei 1941, een reaktie op een vraag van de UHGA naar loonsverhoging, werd toegegeven dat een stijging van de levensduurte een toename van de bezoldigingen noodzakelijk maakte. Een algemene lineaire loonsverhoging werd echter afgewezen omdat ze een inflatoire spiraal in gang zou zetten en «onrechtvaardig» was, daar de kroostrijke gezinnen, die relatief meer te lijden hadden van de stijgende prijzen er relatief minder zouden bij winnen. Er was echter een ander, meer fundamenteel bezwaar : de nadelen van het systeem van arbeidsverhoudingen uit de jaren dertig zouden bestendigd worden. «De loonen van 10 mei, die men als vertrekpunt zou nemen om de verhooging te berekenen vormen een gansch willekeurige en zoowel sociaal als economisch onredelijke basis. Deze loonen waren inderdaad in de meeste gevallen door het vrije spel van vraag en aanbod of door de machtsverhoudingen tusschen patroons- en arbeiderssyndicaten ontstaan en beantwoordden dus noch aan een algemeen plan, noch aan

(183) Nota van het CCI *Entrevue avec M. Voss* (29 januari 1941), p. 4 (KADOC, *Papieren Leemans*, nr. 2.9.2.).

(184) *Idem*, p. 3 — Het CCI riep het gebrek aan representativiteit van de Unie in om de komitees van sociale experts te boycotten. Ondertekende, noch gedateerde nota *Origine et portée du projet d'arrêté concernant le délégué général à la réglementation du travail et les comités d'experts sociaux*, p. 4 (ARAB, *Papieren O. Plisnier*, nr. 363).

(185) «Unibel»- oprichtingsaktie in *Belgisch Staatsblad* van 6 september 1941 (Bijlage : VZW's en instellingen van openbaar nut, p. 685-687). Deze vereniging werd gesticht door een aantal bedrijven : UCB, Fabelta, Glaver en de Belgische Vereniging der Banken, waarvan A.E. Jansen voorzitter was. Met dank aan Etienne Verhoeyen die ons wees op het bestaan van deze organizatie.

eenige zedelijke of logische grondslagen. Loonen die reeds overdreven waren t.o.v. het economisch vermogen van sommige nijverheden zouden daardoor het meest van allen verhoogd worden, terwijl al te lage loonen het minst van deze verhooging zouden genieten» ([186]).

In feite keerde het LACVW zich hier tegen het principe van de indexering van de lonen. Hetgeen de UHGA vroeg kwam immers neer op een aanpassing van de bezoldigingen aan de stijging van de konsumptieprijzen. Van een dergelijke automatische en procentuele stijging van de lonen kon voor het LACVW in de toekomst geen sprake meer zijn: het ekonomisch belang en het globale evenwicht van de volkshuishouding moesten de doorslag geven. Voor het Kommissariaat voor Prijzen en Lonen (de emanatie van een staatsgeleide loonpolitiek) was hierbij een sleutelrol weggelegd: «Het Commissariaat voor Prijzen en Loonen heeft precies voor opdracht de loonen in iederen bedrijfstak in verhouding te brengen met de mogelijkheden van het bedrijf en de noodwendigheden van de nationale economie. Reeds is het commissariaat dezen weg ingeslagen voor de bouw- en de diamantnijverheid; dit systeem dient ook geleidelijk tot de andere nijverheden uitgebreid. In iedere economische sector zal er dus een juistere verhouding tusschen de loonen en de winsten kunnen nagestreefd worden terwijl men tevens zal vermijden dat economisch ondraaglijke lasten in ongunstige conjunctuurperioden aan bepaalde nijverheden worden opgelegd. De aanpassing der loonen per bedrijfstak zou telkens waar dit, i.v.m. de economische mogelijkheden mogelijk blijkt, een algemeene loonsverhoging moeten meebrengen, dewelke aan den wensch der arbeiders en in de meeste gevallen ook van de patroons zou beantwoorden. Dezen maatregel, gepaard met de voorgaande zou een merkelijke verbetering in den huidigen toestand meebrengen terwijl zij de nadeelen en de gevaren van een strakke, anti-economische en ook anti-sociale algemeene loonsverhooging voor alle bedrijven en alle arbeiders tezelfdertijd zou voorkomen» ([187]). Het spreekt vanzelf dat in een dergelijk model van arbeidsverhoudingen geen plaats was voor autonome vakbonden of de mogelijkheid de arbeiderseisen d.m.v. stakingen kracht bij te zetten.

Zowel het CCI als het LACVW probeerden tot einde 1941 hun machtspositie tegenover de arbeidersbeweging te verstevigen. Vanaf 1942 werd meer gewerkt in de richting van een herstel van de vooroorlogse sociale verhoudingen. Vooraleer we hier op ingaan is het wellicht niet overbodig de evolutie in 1940 en 1941 kort in herinnering te brengen en te proberen een verklaring te vinden voor de transformaties die het korporatisme bij de katolieke werkgevers in die periode onderging. We hebben in 1940-41 ontegensprekelijk te maken met een verstrakking van de standpun-

(186) *LACVW: Levensduurte, geldomloop en aanpassing der lonen 6 mei 1941*, p. 1-4. (KADOC, *Papieren Leemans*, nr. 2.21).
(187) *Idem*, p. 5.

ten van het patronaat in zijn geheel. Er was echter geen sprake van een hecht blok, er tekenden zich twee strekkingen af. Enerzijds was er het CCI dat d.m.v. een terugkeer naar het negentiende-eeuwse liberalisme, getemperd door paternalistische initiatieven, in de onderneming het terrein dat tijdens het interbellum aan de vakbeweging was prijsgegeven, wou heroveren. De bedoeling was klaar: door een daling van de lonen en het terugschroeven van de sociale verworvenheden konden de winsten en de rentabiliteit van de ondernemingen stijgen. Dit was de doelstelling van het CCI. Verder onderzoek zal moeten uitwijzen in hoeverre dit revanchisme leefde bij de individuele patroons.

Er kan toch al aangestipt worden dat het georganizeerde katolieke patronaat, dat in Wallonië toch tal van leiders van grote ondernemingen onder zijn leden telde, met deze konfrontatiestrategie allerminst gediend was. De kristelijke werkgevers rekenden integendeel op de verwezenlijking van het korporatisme om de sociale verhoudingen te normalizeren. Het was wel een ander korporatisme dan het model dat in de jaren dertig gepropageerd werd. Enerzijds werd de door de Duitsers geinitieerde bedrijfsorganizatie beschouwd als een weliswaar onvolledig, maar niettemin bruikbaar vertrekpunt voor een type van korporatisme geïnspireerd door de katolieke sociale leer. Het stond als een paal boven water dat dit korporatisme autoritair zou zijn, sterk beïnvloed door de ideologie van de Nieuwe Orde. Voor Goris was dit geenszins verwonderlijk: ondanks zijn taktische terugtocht in de tweede helft van de jaren dertig was hij steeds voorstander geweest van een autoritair korporatisme met een vaag politiek verlengstuk («belangenvertegenwoordiging»). Zijn «Corporatief Manifest» trok die lijn konsekwent door. De evolutie van Henri Velge was des te merkwaardiger. Hij had in het voorgaande decennium alleen een bedrijfsorganizatie aanvaard binnen de grenzen van de parlementaire demokratie en zich bij gelegenheid zelfs laatdunkend uitgelaten over de fascistische korporatieve experimenten. In 1940 en ook nog voor een deel in 1941 verdedigde hij een zeer autoritair socio-ekonomisch korporatisme (stakingsverbod, eenheidsvakbond, geen inspraak meer voor de arbeiders in ekonomische materies) dat aan de grondslag zou liggen van een politiek korporatisme, op zijn beurt een pijler voor een algemene institutionele hervorming die de nadruk legde op de versterking van het executief. Voor een parlement verkozen op basis van het algemeen stemrecht was geen plaats meer. Een ander element dat verwondering wekt is het klerikale karakter van Velges hervormingsplan. De kristelijke waarden (typevoorbeeld: het gezin) moesten wettelijk beschermd worden en het katoliek onderwijs kreeg een monopoliepositie na de afschaffing van het Rijksonderwijs. Velge stelde overigens uitdrukkelijk dat de grondwet op kristelijke beginselen moest gebaseerd worden.

Ook deze projekten waren erop gericht de macht van de arbeidersbeweging te breken. De middelen waarmee Goris en Velge probeerden deze doelstelling te bereiken waren andere dan bij het CCI. Vertrekkend van

een bepaald koncept van korporatisme zou enerzijds de vakbeweging monddood gemaakt worden, door haar te reduceren tot een radertje in een autoritaire korporatistische struktuur en elke vorm van sociaal protest strafrechtelijk te beteugelen. Anderzijds zou de arbeidersbeweging ook op politiek vlak de mogelijkheid ontnomen worden om nog enige invloed van betekenis uit te oefenen. Dit verwijst dan weer naar de «regimecrisis» uit de jaren dertig: in 1940 schenen Velge en Goris daarvoor een oplossing gevonden te hebben. Kortom, in 1940 en 1941 hebben we te maken met een transformatie van het korporatisme in twee opzichten: het model was meer autoritair dan hetgeen in de jaren dertig werd voorgesteld, (althans bij Velge) en kreeg een politiek verlengstuk.

Hoe kan deze evolutie verklaard worden? Het antwoord op deze vraag is niet eenvoudig. Van kontinuïteit zonder meer is geen sprake, niet bij Velge, bij R. Goris dan weer wel, maar ook hier moet opgemerkt worden dat in de jaren dertig het nazistisch systeem zeker niet werd voorgesteld als een na te volgen voorbeeld bij het LACVW ([188]). Wijzen op ideologische motieven zet evenmin zoden aan de dijk: «de» corporatistische ideologie bestond immers niet; het gaat er precies om de talrijke nuances en transformaties van het korporatisme te verklaren. Er dient o.i. verwezen te worden naar een samenspel van ideologische, zelfs religieuze en politieke motieven in het kader van een muterende Europese en Belgische kontekst. In 1940, en ook nog in 1941 was nagenoeg iedereen ervan overtuigd dat de Duitsers de oorlog gewonnen hadden en de Nieuwe Orde definitief haar intrede ging doen, ook in België. Konkreet betekende dit een beslissende nederlaag voor de arbeidersbeweging. Zij verloor nl. twee essentiële verworvenheden veroverd na de Eerste Wereldoorlog: het algemeen stemrecht en, meer algemeen, de impakt op de besluitvorming via de parlementaire demokratie. Anderzijds werd aan de vakbeweging elke mogelijkheid ontnomen om efficiënte akties te voeren: de paritaire komitees lagen stil, het recht om te staken werd opgeschort en van een autonome vakbond kon niet langer sprake zijn. In deze nieuwe kontekst, die voor wat de arbeidsverhoudingen betreft inderdaad veel gelijkenis vertoonde met de negentiende eeuw, werden voor de werkgevers een aantal opties haalbaar die in het interbellum niet realizeerbaar waren en hoofdzakelijk geprogageerd werden door reaktionaire en extreemrechtse bewegingen. Konkreet werd het mogelijk de vakbeweging uit te schakelen en ervoor te zorgen dat de patronale autoriteit in ere hersteld werd. De strategie om deze doelstelling te bereiken verschilde, daarbij waren ideologische motieven van doorslaggevend belang. Het CCI wilde zonder meer de op individualisme gebaseerde verhouding werkgever-werknemer in ere herstellen, aangevuld met sociale initiatieven die blijk moesten geven van patronale goodwill.

---

(188) Het LACVW verdedigde eerder het Italiaanse korporatisme. Richtinggevend artikel: C. DE BLAUWE, *De christelijke werkgevers en de huidige tijd*, in *R.K.B.*, jan. 1934, II, 9, p. 174-175.

De katolieke patroons daarentegen gunden de arbeiders en hun syndikaten nog wel enige inspraak. Van echte syndikale aktie kon echter geen sprake zijn : er zou, in het kader van het voorgestelde korporatisme, een stakingsverbod komen, een magistratuur van de arbeid en een eenheidssyndikalisme dat aan strenge normen onderworpen werd. Het hoeft geen betoog dat in die omstandigheden de vakbeweging nooit op een efficiënte manier de arbeidersbelangen kon verdedigen. Zij beschikte immers over geen enkel machtsmiddel, behalve haar overredingskracht. De door Goris beloofde ekonomische inspraak, wat later door het ACVW-bestuur overigens werd verworpen, was in die omstandigheden nauwelijks een toegeving. Hoewel de aanpak verschilde had het georganizeerde katolieke patronaat dezelfde bedoeling als het CCI, althans op sociaal vlak. De kristelijke werkgevers gingen nog een stapje verder. Ze hadden een uitgesproken politiek projekt. Goris wou het in krisis verkerende parlementarisme (de «oude orde is ingestort») vervangen door een meer autoritair stelsel, gebaseerd op een belangenvertegenwoordiging, een soort politiek korporatisme. De kontakten die gelegd werden in het kader van het Manifest, met Verwilghen en de Kardinaal, wijzen erop dat het ging om een politiek initiatief. Eén sektor van het maatschappelijk leven, de sociaal-ekonomische, moest georganizeerd worden volgens de katolieke principes. Velge was nog explicieter. Het ontwerp van grondswetsherziening dat hij verdedigde omvatte, naast een socio-ekonomisch en een politiek, ook een levensbeschouwelijk luik. Niet alleen het sociaal-ekonomisch leven moest een katolieke stempel krijgen, alle sektoren van de maatschappij dienden van het katoliek geloof doordrongen te zijn.

Bij Velge is er ontegensprekelijk sprake van een ommezwaai, die alleen kan verklaard worden door de eerder geschetste ommekeer van de globale politieke situatie in rekening te brengen. Nu het demokratische regime ten dode was opgeschreven, werd een reaktionair projekt met katolieke inslag haalbaar. Het oude voorstel van Velge (1936), dat slechts een aanvulling was op en realizeerbaar in het kader van de parlementaire demokratie, had zijn betekenis verloren. Het kwam er nu op aan *tabula rasa* te maken met het verleden en een volledig nieuw regime op poten te zetten. Het is dus zonder meer duidelijk dat het weinig vruchtbaar is om te spreken van «het korporatisme», er kan alleen sprake zijn van vormen van korporatisme, waarvan de invulling bepaald wordt door mutaties in de politieke krachtsverhoudingen. Wat bij dit alles opvalt is het grote vertrouwen dat figuren als Velge en Goris hadden in de bezetter. Zij gingen er blijkbaar vanuit dat de Duitsers aan de Belgen voldoende vrijheid zouden laten bij het bepalen van hun politiek regime. Verwonderlijk is dat niet. De opdracht die Leopold aan Velge gaf om een sociale reorganizatie voor te bereiden, wijst erop dat ook Laken dacht over voldoende manoeuvreerruimte te beschikken bij een Duitse overwinning of rekende op de hegemonie van de Nieuwe Orde over Europa na een kompromisvrede.

Tenslotte moet nog gewezen worden op de «voorzichtige aanwezigheidspolitiek» van de kerkelijke hiërarchie. Zoals bleek uit het onderhoud met Van Roey over het "Manifest", speelde het episkopaat allerminst de kaart van het openlijk verzet tegen de Duitsers, integendeel, de leiders van de organizaties werden ertoe aangezet mee te werken binnen de nieuwe door de Duitsers geïnspireerde strukturen en indien mogelijk de vormgeving ervan te beïnvloeden. Anderzijds werd openlijke en onvoorwaardelijke kollaboratie afgeraden. De raad die Van Roey aan Janssens en Segers gaf om het «Manifest» niet te publiceren, spreekt boekdelen. Mocht het opzet niet lukken of in geval de Duitsers de oorlog niet zouden winnen, zouden de kristelijke organizaties niet al te veel gekompromitteerd worden. Kortom, de katolieke hiërarchie wou alle mogelijkheden openlaten en zich in geen enkele richting onvoorwaardelijk engageren. Ook hier speelden strategische overwegingen een meer doorslaggevende rol dan louter ideologische. In september 1940 nam Van Roey in feite afstand van zijn afkeuring van het autoritaire korporatisme in de jaren 1930 ([189]). Hier was de veranderde politieke kontekst blijkbaar eveneens de bepalende faktor. In een nota uit 1942 voor Van Roey, beriep het ACVW-Aartsbisdom Mechelen zich overigens expliciet op deze politiek van «aanwezigheid en voorzichtigheid» ([190]).

Kortom, om de houding van de patroons te begrijpen zijn monokausale verklaringen, die de nadruk leggen op ideologische faktoren, niet voldoende. Dit laat niet toe de problematiek in al zijn komplexiteit te vatten. De invulling van het korporatisme en de drijfveren voor het gedrag van de aktoren heeft veel meer, zoniet alles te maken met de politieke machtsverhoudingen en de verdediging van de individuele of groepsbelangen binnen dat kader. In de evolutie van de korporatistische gedachte na 1942 hopen we meer materiaal te vinden om deze stelling te ondersteunen.

2. 1942-1944 voorbereiding van de na-oorlog.

In zijn rapporten over de evolutie van de publieke opinie tijdens de bezetting noteerde P. Struye in februari 1942 dat de roep naar een Nieuwe Orde bij de bevolking omgeslagen was in een verlangen naar een ...*retour à un régime de liberté individuelle et de contrôle du pouvoir* ([191]). In de leidende industriële en in bepaalde politieke kringen was die ommekeer al merkbaar in 1941. In het zgn. tweede rapport Galopin (juni 1941) werden andere aksenten gelegd dan in het eerste rapport uit het begin van de bezetting. Duitsland werd beschouwd als «de vijand», wat vroeger niet het geval was en de legitimiteit van de Londense regering werd erkend ([192]). Bij

(189) K. VAN ISACKER, *Herderlijke brieven over politiek*, Antwerpen, 1969, p. 134.
(190) *ACVW-Aartsbisdom Mechelen. Nota over de aktiviteit van het verbond sedert 10 mei 1940* dd. 25-6-1942, p. 1 (NCWO II, *Papieren René Goris*, nr. 18).
(191) P. STRUYE, *L'évolution du sentiment public en Belgique sous l'occupation allemande*, Brussel, 1945, p. 95.
(192) E. VERHOEYEN, *op.cit.*, p. 91.

Velge merken we in oktober 1941 een gelijkaardige evolutie, zoals aangestipt. Deze omslag duidt op een tanend vertrouwen in de militaire superioriteit van de Nazi's en van hun politiek systeem. Een aantal faktoren wakkerden dit verlies aan vertrouwen nog verder aan. Zo werd de Belgische ekonomie in 1942 meer en meer onder druk gezet om bij te dragen tot de Duitse oorlogsinspanning. Waar in 1940 en 1941 vooral beroep werd gedaan op Belgische grondstoffen kwam het aksent nu meer en meer te liggen bij verplichte leveringen van fabrikaten en halffabrikaten ([193]).

Enkele «incidenten»vertroebelden de relatie met de bezetter. In 1941 trof de Duitse censuur een aantal artikels bestemd voor *Roomsch-Katholieke Bedrijfsleiding* over de bedrijfsorganizatie, omdat ze te konfessioneel geïnspireerd waren ([194]). In 1942 vaardigde de *Militärverwaltung* een verordening uit die de ontbinding van de vrije patronale organizaties mogelijk maakte ([195]). Kortom, vanaf de herfst van 1941 en zeker vanaf 1942, was een Duitse eindoverwinning geen zekerheid meer. Hoe de oorlog ook zou aflopen — een Engelse eindzege of een kompromisvrede — een terugkeer naar de vooroorlogse demokratie, al dan niet aangepast, leek erg waarschijnlijk. In deze nieuwe konstellatie werd het korporatisme niet begraven. Bij de voorbereiding van de na-oorlogse sociaal-ekonomische verhoudingen dook het onder een gewijzigde vorm opnieuw op.

A. Koördinatie van de werkzaamheden.

Einde 1942 vroeg A. Galopin aan Velge de groepen die zich bezighielden met de studie van de na-oorlogse ekonomische problemen te koördineren. Bekaert werd door de goeverneur van de *Société Générale* gevraagd hetzelfde te doen voor de sociale sektor. Bekaert stelde een *comité d'industriels* samen om de arbeidsverhoudingen vanuit een patronaal standpunt te bestuderen. In dat kader had hij ook kontakten met syndikale leiders, die zouden geleid hebben tot het «sociaal pakt» dat verder uitgebreid aan bod komt ([196]). Volgens een andere bron opereerden de werkgevers-onderhandelaars van het sociaal pakt onafhankelijk van het «comité Bekaert» ([197]). Omdat men tot de konklusie kwam dat de ekonomische en sociale problemen moeilijk te scheiden waren, vergaderden de groepen Bekaert en Velge geregeld samen ([198]).

(193) P. KLEMM, *op.cit.*, deel 1, p. 219.
(194) L. BROUWERS, *op.cit.*, deel 1, p. 386-387.
(195) TH. LUYCKX, *op.cit.*, p. 173.
(196) *La politique de travail suivie par M. Léon Bekaert* (28 februari 1946, p. 4 — NCWO II, *Papieren L'an 40*, Nr. 26).
(197) «Liever dan deze taak (onderhandelingen in het kader van het sociaal pakt) over te laten aan het comité der ›onderhandelaars‹ ware het beter geweest dat de commissie Bekaert zichzelf met de werknemers had in verbinding gesteld» (Nota *Studiecommissie. Ontwerp-verslag der vergadering van de subcommissie B op 9 juni 1944*, p. 1 — NCWO II, *Papieren Goris*, nr. 83).
(198) *La politique de travail...*, p. 4.

De «commissie Velge» onderhield kontakten met de verschillende gespecializeerde studiegroepen en beperkte er zich in feite toe het werk te verdelen en later de globale konklusies te trekken. De *Société Belge d'Economie Politique* (Georges De Leener), het *Institut Belge de Finances Publiques* (Maurice Mausoin), het *Institut de Recherches Economiques de l'Université de Louvain* (Léon Dupriez), de *Section d'Etudes Economiques de la Chambre de Commerce d'Anvers* (J. Jussiart), het *Centre Belge d'Etudes et de Documentation* (A. Delmer), het *Centre d'Etudes Bancaires* en een groep afgezette ambtenaren van het Ministerie van Ekonomische Zaken, o.m. de ex-sekretaris-generaal Baron Snoy et d'Oppuers waren bij de werkzaamheden betrokken. Midden 1943 waren de definitieve konklusies klaar. De voorbereidende werkzaamheden gebeurden in de klandestiniteit, maar de regering in Londen kreeg regelmatig de rapporten toegestuurd ([199]). In de studies werd telkens het onderscheid gemaakt tussen de zgn. overgangsperiode, wanneer er nog geen vredesverdrag was en de internationale ekonomische politiek nog geen definitieve vorm gekregen had en de periode daarna ([200]).

Voor de eerste faze werden al vrij ingrijpende wijzigingen voorgesteld op het vlak van de ekonomische politiek. Van een restauratie van het ekonomisch liberalisme kon geen sprake zijn. Om de modernizering van het produktieapparaat mogelijk te maken en de koopkracht van de bevolking te verhogen zonder de inflatie aan te wakkeren, was een gekoördineerd optreden noodzakelijk. Het ging er niet om te komen tot een geleide ekonomie. De staat mocht alleen algemene direktieven geven. Binnen die grenzen kon het privé-initiatief zich verder ontplooien. In de schoot van de regering moest een kleine groep ministers zich bezighouden met het uitstippelen van het ekonomisch beleid. Om etatisme te vermijden, was de oprichting van organen belast met de koördinatie van import, export en produktie noodzakelijk. De korporatieve organen die bestonden tijdens de bezetting, konden daarvan het uitgangspunt zijn. De vrijheid van vereniging moest evenwel in ere hersteld worden en meer algemeen dienden alle ongrondwettelijke bepalingen die de werking van deze organen regelden, geschrapt te worden. De kollaborateurs moesten vanzelfsprekend uit de «Warencentrales» en de «groepen» verwijderd worden ([201]).

Voor wat de «groepen» betreft zou nog nagegaan worden of ze al dan niet representatief waren. Was dat niet het geval, dan moest teruggegrepen worden naar de vooroorlogse private werkgeversorganizaties ([202]). Het

(199) *GROUPEMENT D'ETUDES ECONOMIQUES, La restauration économique de la Belgique. Transition vers une économie de paix*, Brussel, 1944, p. 5-8.
(200) H. VELGE, *La restauration économique de la Belgique. Transition vers une économie de paix*, in *Comptes rendus des travaux de la Société d'Economie Politique de la Belgique. Séance du 16 janvier 1945*, Brussel, februari 1945, nr. 154, p. 7.
(201) *Idem*, p. 9-13.
(202) *GROUPEMENT D'ETUDES...*, p. 48.

Kommissariaat voor Prijzen en Lonen diende te verdwijnen. Zijn taak kon overgenomen worden door een dienst van het Ministerie van Ekonomische Zaken die nauw moest samenwerken met de producenten ([203]). Hoewel de bedrijfsorganizatie pas definitief gestalte kon krijgen op langere termijn, werden toch al belangrijke aksenten gelegd. Zo zouden de paritaire organen op ekonomisch vlak alleen een konsultatieve en geen deliberatieve bevoegdheid krijgen ([204]).

Henri Velge

Henri Velge zette ook persoonlijk de studie van de bedrijfsorganizatie verder. In juli 1943 stelde hij een nieuw voorontwerp van wet op ([205]). Het diende als basis voor het boekje dat Velge over het onderwerp onmiddellijk na de bevrijding publiceerde. Het werkje gaf niet noodzakelijk de standpunten weer van het door Velge gekoördineerde patronale studiekomitee ([206]). Het boek en het voorontwerp waren schatplichtig aan het projekt dat Velge in 1936 voor de katolieke patroons had opgesteld, maar was veel ambitieuzer. De bedrijfsorganizatie werd beschouwd als een bouwsteen van een nieuwe ekonomische politiek. Die moest erop gericht zijn de bestaanszekerheid van de werknemers en de sociale vrede te waarborgen. Een systeem van sociale zekerheid, georganizeerd op paritaire basis per beroep was hiervoor de aangewezen weg. Een belangrijke aanvulling hierbij was een zgn. politiek van volledige tewerkstelling waarbij de regering een belangrijke rol moest spelen ([207]). De bedrijfsorganizatie zelf zou uiteraard ook een machtig wapen zijn in de strijd voor de sociale vrede. Zoals in 1936 voorzag Velge een juridische omkadering van de kollektieve arbeidsverhoudingen en rechtspersoonlijkheid voor de vakbonden. Een strafrechtelijk verbod van staking en lock-out, wat Velge in 1940 en 1941 nog bepleitte werd niet langer opportuun geacht. Hij hoopte dat het stakingswapen begraven werd als er geëigende organen en procedures bestonden voor de konfliktregeling zoals KAO's, paritaire komitees en arbitrage ([208]). *On ne supprime pas les grèves par des textes de loi prohibitifs et coercitifs; mais on peut espérer les supprimer progressivement en mettant à la disposition des parties des organismes d'arbitrage impartiaux dans lesquels*

(203) *Idem*, p. 49.

(204) *Idem*, p. 124 — Voor een aantal punten (beperkte ekonomische programmatie, ekonomische «koördinatiecel» binnen de regering) waren er opvallende gelijkenissen met de voorstellen van CEPAG. Zie : B.P.F. HENAU, *Shaping a new Belgium. The CEPAG — The Belgian commission for the study of post-war problems (1941-1944). Paper presented at the Conference «European Unity in Context»* (University of Hull, September 1988).

(205) H. VELGE, *Avant-projet de loi instituant une organisation professionnelle. Modifications à apporter au projet de 1936* (25 juli 1943 — ARAB, *Papieren P. Van Isacker*, Serie I, nr. 59).

(206) H. VELGE, *L'organisation professionnelle. Les leçons de la guerre*, Brussel, 1944.

(207) *Idem*, p. 58-67.

(208) *Idem*, p. 69.

elles ont confiance schreef Velge in zijn ontwerp uit 1943, en sloot hiermee terug aan bij zijn stellingen van 1936 ([209]).

In vergelijking met de jaren dertig waren er niettemin markante verschilpunten. De invloed van de oorlogsomstandigheden is daarbij goed aanwijsbaar. Zo voorzag Velge een soort «toporgaan» langs werknemerszijde: de besturen van de drie vakbonden zouden samensmelten, maar de organizaties zelf bleven bestaan ([210]). Het ligt voor de hand dat Velge zijn inspiratie haalde bij de «Syndicale Unie» en de eerste maanden van het bestaan van de UHGA ([211]). Aan werkgeverszijde voorzag Velge publiekrechtelijke eenheidsorganizaties met verplicht lidmaatschap ([212]). Deze patroonssyndikaten kregen een uitgebreide taak. Ze waren o.m. bevoegd om gemeenschappelijke diensten zoals labo's op te richten, ze stelden de regels voor de loyale konkurrentie vast en bepaalden de kwaliteitsnormen voor de produkten. Meer algemeen moesten ze produktie en konsumptie op elkaar afstemmen. Om deze opdrachten tot een goed einde te brengen hadden deze organizaties reglementerende bevoegdheid. Ze konden maatregelen opleggen aan hun leden ([213]). Ook hier is de invloed van de bezetting aanwijsbaar. Velges model was geïnspireerd door het stelsel van de «groepen». Het *Führerprinzip* werd vanzelfsprekend geschrapt. Alle beslissingen moesten op een demokratische wijze getroffen worden ([214]). Het voorstel om fabrieksraden in de ondernemingen te installeren en zo de *communauté de travail* gestalte te geven was schatplichtig aan de bezettingsperiode ([215]).

In vergelijking met het ontwerp uit 1936 moest de vakbeweging aan belang inboeten. We hebben al gewezen op de paritaire uitbouw van de sociale zekerheid. Hierdoor zouden de syndikaten hun rol kwijtspelen van uitbetalingsinstelling van de werklozensteun, wat bij de patroons altijd al een doorn in het oog geweest was, maar ook bij de socialistische vakbond werd deze funktie van tussenpersoon bij de werkloosheidsverzekering door sommigen in vraag gesteld ([216]). Van meer doorslaggevend belang was het voorstel om de sociale wetgeving grotendeels te laten uitwerken door de sektoriële paritaire organen ([217]). Het ligt voor de hand dat een dergelijke regeling in het nadeel van de arbeiders uitdraaide. De zgn. «zwakke bedrijfstakken» zouden immers niet kunnen meegenieten van een minimumbescherming. Velge sprak van de invoering van een aantal bepalingen

(209) H. VELGE, *Avant projet...*, p. 1.
(210) H. VELGE, *L'organisation professionnelle. Les leçons...*, p. 108.
(211) *Honderd jaar christelijke vakbeweging 1886-1986*, Brussel, s.l., s.d., p. 102.
(212) H. VELGE, *L'organisation professionnelle. Les leçons...*, p. 99.
(213) *Idem*, pp. 80-82.
(214) *Idem*, p. 90.
(215) *Idem*, p. 68.
(216) G. VANTEMSCHE, *De werkloosheid in België 1929-1940*, Berchem, 1989, p. 162.
(217) H. VELGE, *L'organisation professionnelle. Les leçons...*, p. 57.

van «openbare orde» in de arbeidswetgeving, waarvan dus niet mocht worden afgeweken, maar waarop die precies zouden slaan en wat de draagwijdte ervan was bleef in het vage ([218]).

Ook op het vlak van de ekonomische medezeggenschap moesten de vakbonden toegevingen doen. De ekonomische reglementering die in het ontwerp uit 1936, teoretisch althans, van de bedrijfsraad, waarin de vakbonden zitting hadden, kon uitgaan was nu nagenoeg volledig toegespeeld naar de patronale organizaties. De werknemersvertegenwoordigers hadden alleen inspraak bij het afsluiten van internationale handelsakkoorden en de uitbreiding van de KAO tot een hele sektor («beroepsreglement») ([219]). Deze ekonomische medezeggenschap werd beschouwd als een instrument van klassenverzoening: *La nécessité de maintenir la paix sociale s'oppose à ce qu'à une revendication sociale on réponde par un non possumus en invoquant que les nécessités économiques ne le permettent pas; s'il en est bien ainsi, il faut pouvoir en rechercher la raison et la discuter librement... C'est pour cette raison que nous estimons indispensable comme nous l'avons déjà fait en 1936 de faire participer les délégations ouvrières aux délibérations des conseils professionnels* ([220]).

Deze integratiestrategie stond mijlenver van de autoritaire plannen die Velge in 1940 en 1941 ontvouwd had. Toen was er van enige invloed van de vakbeweging geen sprake. Bovendien had Velge in 1944 niet langer de bedoeling om aan het korporatisme een politiek verlengstuk te geven. Met de restauratie van de vooroorlogse maatschappelijke verhoudingen in het vooruitzicht, maakten reaktionaire denkbeelden geen kans meer op slagen. De grondbeginselen van Velges ontwerp uit de jaren dertig waren, mits enige aanpassingen in het licht van de bezettingservaring, weer aktueel. Velge was duidelijk niet ongevoelig gebleven voor de fluktuaties in de politieke en sociale machtsverhoudingen. De katolieke patroonsorganizaties evenmin.

B. De katolieke kontaktkommissie voor sociale problemen.

In het voorjaar van 1942 werd in de afdeling Aartsbisdom Mechelen van het LACVW een kommissie opgericht die zich bezighield met de studie van de na-oorlogse sociale problemen ([221]). Behalve Goris maakten ook pater Muller, Fernand Collin, F. Van der Straeten Waillet, de vroegere voorzitter van de afdeling, Pierre Berger en Kamiel De Blauwe, groothandelaar en auteur van een aantal artikels over het korporatisme in de jaren dertig er deel van uit ([222]). Deze studiekommissie vergaderde samen met vertegen-

(218) *Idem*, p. 56.
(219) *Idem*, p. 115.
(220) *Idem*, p. 45-46.
(221) *ACVW-Aartsbisdom Mechelen. Nota over de activiteit...*, p. 8.
(222) *ACVW-Aartsbisdom Mechelen. Ontwerp-verslag der vergadering van het dagelijksch bestuur van 27 maart 1942*, p. 2 (Archief VKW-Antwerpen).

woordigers van het ACV. Zo kon een gemeenschappelijk standpunt ingenomen worden over de socio-ekonomische problemen waarmee het land na de oorlog zou gekonfronteerd worden. In november 1942 werd een eerste ontwerp over de nieuwe maatschappelijke ordening opgesteld ([223]).

Na de wapenstilstand zou de opbouw van een «sociale bedrijfsorganizatie, steunend op het bedrijfssyndicaat» absolute prioriteit krijgen. De kwestie van de eenheidsvakbond, een diskussiepunt tussen patroons en ACV in de jaren dertig (het ACV verdedigde het syndikaal pluralisme) werd opgelost met een kompromis. Zoals Velge in 1944 deed, werd voorgesteld de bestaande syndikaten samen te smelten in een «toporgaan» met ruime autonomie voor de participerende vakbonden. Op die manier kon het ACV verder het katolieke geloof onder de arbeiders verspreiden ([224]). Voor het probleem van de medezeggenschap van de werknemers over ekonomische aangelegenheden werd ook een oplossing gevonden. Voor medebeheer op het niveau van het bedrijf door de invoering van ondernemingsraden was geen van beide partijen te vinden. Het patronaat had principiële bezwaren en het ACV vreesde dat de invloed van de vakbonden zou teruggedrongen worden door kommunistische cellen of «asociale patroons» ([225]). Met dit laatste bezwaar werd wellicht verwezen naar de aangehaalde «sociale werken» waarmee bepaalde patroons de syndikale aanwezigheid in het bedrijf wilden terugdringen. Ondernemingsraden werden niet a priori uitgesloten, het was een kwestie waarvan de opportuniteit geval per geval moest onderzocht worden ([226]). Om hen het gevoel te geven dat er wel degelijk over hun belangen gewaakt werd, waren de arbeiders wel vertegenwoordigd in de sektoriële bedrijfsraad en de overkoepelende «Nationale Ekonomische Raad». De medezeggenschap strekte zich uit over alle ekonomische aangelegenheden, maar van pariteit binnen de raden was geen sprake. Hoever deze medezeggenschap ging was evenmin gestipuleerd (ging het enkel om adviezen?). Tenslotte werd niet duidelijk gezegd dat de werknemers in de ekonomische raden via hun vakbonden zouden vertegenwoordigd worden, er was enkel sprake van «uitgelezen arbeidersafgevaardigden» ([227]). Verder werd gestipuleerd dat de werklozensteun zou uitbetaald worden door een paritair orgaan en niet langer door de vakbonden ([228]).

In dit akkoord had de patronale vizie de overhand. Deze tekst kwam niet tegemoet aan de eisen die het ACV in de jaren dertig had verdedigd. Een

(223) *Katholieke contactcommissie voor sociale problemen. Voorontwerp van besluiten*, 7 november 1942 (UFSIA, Centrum voor Bedrijfsgeschiedenis. *Papieren René Goris* nr. 16/2).
(224) *Idem*, p. 1-2.
(225) *Idem*, p. 2-3.
(226) *Idem*, p. 3.
(227) *Idem*, p. 2.
(228) *Idem*, p. 4-5.

aantal punten op het vlak van de ekonomische medezeggenschap waren zo vaag omschreven dat men er alle kanten mee opkon. Anderzijds was het uitgesproken autoritaire karakter dat het Manifest van Goris nog had gekenmerkt, verdwenen. Niettemin was het ACVW-Aartsbisdom Mechelen niet onverdeeld gelukkig met deze besluiten. De organizatie bleef voorstander van een eenheidssyndikaat. De bereidheid om een «toporgaan» te aanvaarden was slechts ingegeven door taktische overwegingen. Na de oorlog kon een «afglijding naar links» voorzien worden. In die konstellatie was het best mogelijk dat extremistische elementen de bovenhand haalden in een eenheidssyndikaat. In die omstandigheden was een «toporgaan» minder gevaarlijk ([229]). Bovendien werd nog een verbod van staking en lock-out geëist «...vermits men in beginsel den klassenstrijd verwerpt» en na de oorlog stakingen met een revolutionair karakter gevreesd werden. Als alternatief voor de staking werd verplichte arbitrage voorgesteld ([230]). Ook werd bevestigd dat de ekonomische raden niet paritair mochten zijn en enkel advizerende bevoegdheid zouden krijgen ([231]).

Kortom, bij het ACVW leefden nog dezelfde autoritaire denkbeelden als voor de oorlog. Toch was ook hier een verschuiving merkbaar in vergelijking met 1940-41. De eenheidsvakbond was niet langer een breekpunt, een verbod van staking en lock-out werd in het akkoord met het ACV niet ingeschreven en van politiek korporatisme was geen sprake meer. De uiteindelijke doelstelling bleef echter dezelfde: het verzekeren van de sociale vrede en het terugdringen van de syndikale macht. De verwezenlijking van beide beginselen werd plechtig ingeschreven in het akkoord dat in 1943 werd bereikt tussen het ACV en de Federatie van Katolieke Werkgevers. In deze principepsverklaring luidde het: *Une pareille organisation hiérarchique et communautaire exclut automatiquement la loi de la force ainsi que le recours aux moyens de lutte violente tels que les grèves et lock-outs. Elle exclut aussi toute ingérence de quelque nature qu'elle soit et principalement de caractère politique dans l'organisation professionnelle* ([232]). In dit akkoord werd, zoals in het werkje van Velge, de band gelegd met de ekonomische politiek. Die moest de groei stimuleren. Hogere lonen behoorden ook tot de mogelijkheden, maar hier werd strikt de link gelegd met de noodzaak van voortdurende stijging van de arbeidsproduktiviteit. Beter remuneratie *...implique politique de production et de rendements*

(229) *ACVW-Aartsbisdom Mechelen. Verslag van de bestuursvergadering van 22 oktober 1943*, p. 1 (Archief VKW-Antwerpen).

(230) *ACVW-Aartsbisdom Mechelen. Wetsontwerp op de bedrijfsorganisatie. Bemerkingen van het bestuur ACVW-Aartsbisdom Mechelen*, p. 1 (Bestuursvergadering van 3 september 1943 — *Idem*). We konden niet achterhalen over welk ontwerp het hier gaat.

(231) *Idem*, p. 2.

(232) Op het topniveau, nl. het ACV en de FEKAWE werden ook gesprekken gevoerd over de na-oorlogse sociale en ekonomische hervormingen. Behalve enkele verwijzingen in de notulen van de vergaderingen van het ACVW — Aartsbisdom Mechelen vonden we hierover geen sporen terug. (*Positions sociales patronales catholiques devant les réformes sociales de l'heure*, in *B.S.I.*, november 1944, XVII, nr. 111, p. 14-24, p. 14).

élevés. Le relèvement de la productivité et en conséquence des salaires réels ne dépend donc pas seulement des efforts individuels mais sera également conditionné par une politique économique adéquate. Die moest zowel struktureel zijn (hogere produktiviteit en kwaliteitsverbetering) als konjunktureel: stabiele prijzen, monetaire en budgettaire maatregelen gericht op volledige tewerkstelling ([233]). Dit akkoord was opvallend «modern», hoewel het geïnspireerd was door de korporatistische denkbeelden uit de jaren dertig. Het was, zoals het boekje van Velge, aangevuld met «keynesiaanse elementen» (bv. konjunktuurpolitiek). Het kondigde de naoorlogse arbeidsverhoudingen aan, net zoals het sociaal pakt.

C. Het sociaal pakt.

Na de ontbinding van de beheerraad van de Nationale Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Werkloosheid, namen een aantal leden van die raad o.m. Henri Fuss, in de jaren dertig nog Koninklijk Kommissaris voor de Werkloosheid, het initiatief om de kontakten te behouden tussen werkgevers en werknemers. Van dit komitee maakten deel uit: Georges Velter, direkteur van Fabrimetal, Paul Goldschmidt, direkteur van het CCI, Henri Pauwels, L. Watillon (socialistische vakbond) en Gaston Grignard, de vroegere directeur van de Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Werkloosheid. Verder werden bij de besprekingen nog een aantal personen betrokken *...selon les possibilités du moment*: Jos Bondas (de vroegere sekretaris-generaal van het BVV), Hubert Lapaille (socialistische metaalbewerkers), Léon Delsinne, A. Jauniaux (socialistische mutualiteit), Louis Major, Cool en A. Van Acker ([234]). Bekaert onderhield, zoals aangestipt, kontakten met de onderhandelaars in zijn hoedanigheid van koördinator van de «sociale commissie»van de patroons ([235]). De katolieke werkgevers, althans de afdeling Aartsbisdom Mechelen, waren op de hoogte van de besprekingen ([236]). Uitgaande van de diskussies die in de jaren dertig over het korporatisme gevoerd werden, legde het sociaal pakt o.m. de «principes en de methodes van de paritaire samenwerking» vast ([237]). De voorgestelde hervormingen moesten gerealizeerd worden zonder afbreuk te doen aan de bestaande ekonomische verhoudingen. De werknemersafgevaardigden (die echter niet gemandateerd waren) verbonden er zich immers toe «...een verstandhouding tusschen werkgevers- en werknemersvertegenwoordigers tot stand te brengen, welke gegrond is op wederzijd-

(233) *Idem*, p. 17-19.

(234) G. SPITAELS, *Achille Van Acker, père de la sécurité sociale en Belgique?*, in *Liber Amicorum Achiel Van Acker*, Brugge, 1973, p. 173-206, p. 184 en 196 — H. BALTHAZAR *Sociale welvaart en overlegeconomie, een onvolkomen wens*, in *De industrie in België. Twee eeuwen ontwikkeling 1780-1980*, Brussel, 1981, p. 243-260, p. 244.

(235) Zie noten 196 en 197.

(236) Interview met de heer Julien Vervoort op 8 november 1988 in Wilrijk.

(237) P. GOLDSCHMIDT-CLERMONT, *Principes en methodes der paritaire samenwerking*, in *Arbeidsblad*, 1958, LIX, p. 871-882, p. 871.

schen eerbied en op een wederkerig erkennen van rechten en plichten. De werknemers eerbiedigen het wettig gezag van de hoofden der onderneming» (238).

Verder werd overeengekomen te zoeken naar middelen om «...de loonen de grootst mogelijke koopkracht te geven welke overeenstemt met de omstandigheden en om ze te verhoogen in verhouding van den vooruitgang van techniek en handel» (239). De lonen mochten m.a.w. niet sneller stijgen dan de arbeidsproduktiviteit om te vermijden dat de winstvoet aangetast werd. De werkgevers van hun kant erkenden het syndikaal feit: «Zij (de patroons) verplichten er zich toe hun (van de werknemers) vrijheid van vereeniging en de uitbreiding van hun organisaties direct noch indirect te hinderen» (240). Binnen dit kader zouden de kollektieve arbeidsverhoudingen vorm krijgen. Er werd een netwerk van overlegorganen uitgewerkt dat zowel het ondernemings-, het sektoriële als het nationale niveau bestreek. In bedrijven met minimum 20 werknemers moest een «arbeidersafvaardiging»komen. Ze zou niet alleen de sociale werken beheren, ze moest ook de nodige informatie krijgen over de toestand van de onderneming. Dit zou «...de gehechtheid van het personeel aan de belangen der onderneming» bevorderen (241). De arbeidersafvaardiging werd dus in een perspektief van sociale verzoening geplaatst, wat ook blijkt uit haar opdracht om kollektieve geschillen te voorkomen (242).

Verder werd voorgesteld de paritaire komitees te veralgemenen en te overkoepelen door een Algemene Paritaire Commissie die de geschillen, die niet werden opgelost door de sektoriële paritaire komitees, opnieuw zou onderzoeken. Deze raad kon ook sankties uitspreken tegen organizaties of ondernemers die de beslissingen van een paritair orgaan bv. een KAO niet naleefden (243). Dit was duidelijk een kompromis: een juridisch statuut voor de vakbonden, ook niet fakultatief, zoals in het ontwerp Heymans, was niet voorzien. Blijkbaar was de algemene paritaire kommissie een toegeving aan de patroons om de sociale vrede toch enigszins afdwingbaar te maken. Bij gebrek aan rechtspersoonlijkheid voor de syndikaten kregen de KAO's een reglementair karakter: beslissingen van een paritair komitee m.b.t. lonen en arbeidsvoorwaarden zouden automatisch bindend worden, tenzij de regering zich verzette (244). Sektoriële ekonomische raden waren niet voorzien, enkel een paritaire en advizerende «Rijksraad voor de Volkshuishouding» (245).

---

(238) *Ontwerp van overeenkomst tot sociale solidariteit*, in *Idem*, 1945, XLVI, p. 9-19, p. 9.
(239) *Idem*, p. 10.
(240) *Idem*, p. 9.
(241) *Idem*, p. 17.
(242) *Idem*, p. 16.
(243) *Idem*, p. 17 en 19.
(244) *Idem*, p. 17.
(245) *Idem*, p. 18.

Voor het ACVW-Aartsbisdom Mechelen waren er in het sociaal pakt een aantal positieve elementen o.m. in het gedeelte over de lonen en de paritaire samenwerking. Anderzijds was men van oordeel dat de klassenstrijd niet gebannen werd omdat de bedrijfsorganizatie niet volledig verwezenlijkt werd ([246]). Waarschijnlijk werd hier verwezen naar het ontbreken van sankties voor de overtreding van de «vredesplicht» vervat in de KAO's. De veralgemening van de ondernemingsafgevaardigden werd met klem verworpen ([247]). De studiekommissie van het ACVW nam nog uitdrukkelijker stelling tegen de ondernemingsafgevaardigden. Niet alleen een wettelijke verplichting werd verworpen, ook «...een gebeurlijke kaderwet zelfs wanneer zij in verband staat met de bedrijfsorganisatie» werd afgewezen, omdat de betrokkenen «...er niet psychologisch toe voorbereid» waren in ondernemingsraden te zetelen ([248]). Het ACVW was niet erg ingenomen met de patronale delegatie die het sociaal pakt onderhandeld had. De katolieke patroons betwistten haar representativiteit (zij waren immers niet vertegenwoordigd) en wensten de afvaardiging niet te erkennen. Daarom werd geen advies gegeven aan de onderhandelaars, maar wel een nota gestuurd aan Bekaert met de desiderata van het ACVW ([249]).

Deze nota toont, samen met een aantal andere dokumenten aan dat het beeld dat men doorgaans ophangt van de katolieke werkgevers als een organizatie die erg bekommerd was om de sociale situatie van de arbeiders op zijn minst genuanceerd moet worden. Het sociaal pakt mocht voor het ACVW alleen maatregelen voorstellen voor de periode van de wederopbouw (6-12 maanden). Daarbij moest erover gewaakt worden geen maatregelen te treffen die een definitieve sociale reorganizatie in de weg stonden of overbodig maakten. «Het ACVW kan zich nochtans niet ontmaken van den indruk dat vele tijdelijke maatregelen voor enkele der betrokken partijen een definitief karakter hebben. Daartegenover wordt uitdrukkelijk voorbehoud gemaakt. Het ACV kan geen definitief akkoord bijtreden dat de hiërarchische indeeling der arbeiders door gelijkschakeling vervangt dat den voorkeur geeft aan nationale organismen boven de georganiseerde bedrijven, dat het essentiële onderscheid tusschen verzekering en bijstand meermaals miskent en de vereenvoudiging en coördinatie der sociale wetten zeer onvoldoende nastreeft. Indien wij in een geest van verzoening ernstige bezwaren over het hoofd zien voor den duur der hulpperiode mag zulks nochtans niet worden aangezien als een uiteindelijke verzaking aan onze opvattingen dienaangaande» ([250]). Op een vergadering van de

(246) *Bestuursvergadering ACVW Aartsbisdom Mechelen 23/44 en 26/44* (Archief VKW-Antwerpen).
(247) *Idem*, nr. 25/44.
(248) *Studiecommissie. Ontwerp-verslag der vergadering van de subcommissie B op 9 juni 1944*, p. 2 (NCWO II, *Papieren René Goris*, nr. 83).
(249) *Idem*, p. 1.
(250) *ACVW: Memorandum voor den heer Bekaert nopens het ontwerp van akkoord van sociale solidariteit 28 juni 1944*, p. 3 (*Idem*, nr. 80).

studiekommissie werd deze kryptische omschrijving enigszins gekonkretizeerd. Vooral de verplichte sociale zekerheid die in het sociaal pakt werd vooropgesteld, werd gevizeerd. Er moesten toegevingen gedaan worden aan de sociaal verzekerden «...zonder echter de bestaande regimes te wijzigen of verbintenissen op zich te nemen voor de toekomst. Het ware wel mogelijk beloften te doen of een beginselverklaring af te leggen die ons niet in concreto bindt». Op het vlak der bedrijfsorganizatie mocht geen genoegen genomen worden met half werk: «Er mogen evenmin oplossingen getroffen worden die den verderen uitbouw van het geheel der bedrijfsorganisatie kunnen in den weg staan» ([251]). Kortom, de katolieke patroons konden geen genoegen nemen met een halfslachtige oplossing, zoals die in het sociaal pakt werd voorgesteld. Alleen als er waterdichte garanties waren dat er een bedrijfsorganizatie kwam, die de sociale vrede zou waarborgen, kon eraan gedacht worden toegevingen te doen, o.m. op het vlak van de sociale zekerheid.

III. SLOTBESCHOUWINGEN

Het korporatisme was in de jaren dertig de inzet van een maatschappelijk debat waarin de katolieke werkgevers een niet te onderschatten rol speelden. Tijdens de Tweede Wereldoorlog leefde het korporatistische ideeëngoed verder, maar onder andere, kronologisch fluktuerende gedaantes. We zijn er bij wijze van hypotese vanuit gegaan dat de globale politieke kontekst, m.a.w. de krachtsverhoudingen tussen de sociale groepen, de konkrete invulling van het korporatisme beïnvloed heeft. Om deze hypotese te verifiëren is het aangewezen de kernpunten van het betoog nogmaals in herinnering te brengen. Bij het georganizeerde katolieke patronaat tekenden zich in de jaren dertig twee verschillende tendensen af:

1. Het (L)ACVW wou het Italiaanse korporatisme gedeeltelijk naar België transponeren. Dit impliceerde, behalve een kwasi verplicht eenheidssyndikaat, een strafrechtelijk verbod van staking en lock-out en het beslechten van sociale konflikten door verzoening of verplichte arbitrage. Bovendien zou elke ekonomische sektor georganizeerd worden door een bedrijfsgezag om de vrije konkurrentie tenminste ten dele uit te schakelen. Er werd bovendien gepleit voor een vorm van politiek korporatisme. Een dergelijke konfrontatiestrategie zou toelaten de nieuwe gunstige machtspositie van de arbeidersklasse, gekonkretizeerd in het algemeen enkelvoudig stemrecht, de erkenning van het syndicaal feit en de depenalizering van de staking terug te schroeven en tegelijk kanalen scheppen die de patroons toelieten de ekonomie in zekere mate zelf te organizeren.

(251) *Studiecommissie. Ontwerp-verslag der vergadering van 6 juni 1944*, p. 2 (*Idem*, nr. 81).

2. APIC worstelde met dezelfde problemen maar was voorstander van een meer op integratie gerichte aanpak. De Waalse katolieke patroons hielden het bij een strakke omkadering van de sociale aktie en een procedure voor de ekonomische reglementering die de staatsinterventie in de ekonomie tot een minimum zou beperken. Deze hervormingen moesten gerealizeerd worden binnen de bestaande politieke strukturen. Politiek korporatisme werd van de hand gewezen.

In de eerste faze van de bezetting (mei 1940-1941) leek, in het kielzog van een Duitse eindoverwinning, de vestiging van de Nieuwe Orde zo goed als vast te staan. In deze kontekst achtten bepaalde patronale organizaties en hun vertegenwoordigers, een restauratiebeweging haalbaar die erop gericht was de syndikale beweging uit te schakelen. Het CCI hield het bij liberale recepten. Er werd een aanval op de lonen en de sociale wetgeving gelanceerd, die echter op het veto van de bezetter stuitte. Het wegvallen van de vooroorlogse kollektieve sociale bescherming van de arbeiders na de stopzetting van de aktiviteiten van de paritaire komitees, het opschorten van de index, het stakingsverbod en het verdwijnen van de traditionele vakbonden, opende perspektieven om op een strukturele wijze de prijs van de arbeidskracht op een zo laag mogelijk niveau te handhaven. Vanuit die optiek stelde het CCI in september 1940 voor om het overleg, dat in het interbellum bestond, te vervangen door paternalistisch geïnspireerde sociale werken en arbeidersafgevaardigden in de bedrijven. Deze werknemersvertegenwoordigers moesten ervoor zorgen dat de sociale vrede gehandhaafd bleef. Voor autonome vakbonden, die door hun optreden in de paritaire komitees en eventueel door te staken de koopkracht op peil konden houden, was in dit koncept geen plaats. Er kon hoogstens sprake zijn van de samenwerking van de verschillende ondernemingsafgevaardigden — die gemakkelijk onder druk konden gezet worden door hun patroon — in sektoriële overlegorganen. Het ligt voor de hand dat in een dergelijk stelsel de werkgevers de arbeidsverhoudingen struktureel zouden domineren.

Het korporatisme dat Velge en Goris voorstonden streefde dezelfde doelstelling na. In hun autoritaire plannen was nog wél plaats voor een vakbeweging. De syndikaten, of beter het eenheidssyndikaat, werd echter gereduceerd tot een radertje in het korporatief regime, waardoor het zijn slagkracht verloor : het recht om te staken werd immers opgeheven en vervangen door verplichte arbitrage. Alles welbeschouwd bleef er voor de vakbeweging niet veel meer over dan haar overredingskracht om de arbeiders te verdedigen. Hoewel de katolieke patroonsorganizaties zich met veel klem afzetten tegen het «sociaal revanchisme» van het CCI, waren hun protagonisten er ook op uit de vooroorlogse syndikale invloed op de loonvorming uit te schakelen en op dat vlak de patronale autoriteit te herstellen.

De korporatistische blauwdrukken die Velge en Goris opstelden hadden daarenboven een uitgesproken politieke dimensie. Het korporatisme was de bouwsteen van een autoritair politiek regime, dat de vooroorlogse parlementaire demokratie die ten dode opgeschreven leek, moest vervangen. Het CCI en de katolieke werkgevers waren niet alleen voorstanders van veranderingen op sociaal vlak. Ook het door de Duitsers geïnitieerde staatskorporatisme kon op bijval rekenen. Het CCI en het VEV verleenden hun medewerking aan de kreatie van de warencentrales. De katolieke patroons aan beide zijden van de taalgrens, beschouwden dit staatskorporatisme als het embryo van een bedrijfsorganizatie die meer met de katolieke koncepten terzake overeenkwam. De leden van APIC en LACVW werden ertoe aangezet binnen de warencentrales en de groepen leidinggevende funkties te aanvaarden. Voor R. Goris is het allerminst verwonderlijk dat hij een autoritair korporatisme propageerde en trachtte dat ook te verwezenlijken. Hij bleef trouw aan de ideeën die hij sedert 1933 verdedigd had als alternatief voor de «sociale wanorde» en de ontaarde parlementaire demokratie.

Bij Velge was er echter sprake van een ommekeer: hij nam op een radikale wijze afstand van de demokratische variant van de bedrijfsorganizatie en verdedigde een autoritair korporatisme, één van de pijlers van een kristelijk geïnspireerde maatschappelijke reorganizatie. Voor Velge werkte de oorlog blijkbaar als een revelator. Ideeën die in de politieke konstellatie van de jaren dertig niet realizeerbaar, maar daarom nog niet ongewenst waren, leken in 1940-41 wel kans op slagen te hebben. De korporatistische doctrine werd aangepast in funktie van de mutaties van de politieke verhoudingen. Deze hermodelering was een konstante tot op het einde van de oorlog bij de meeste aktoren. Velge kan voor deze evolutie model staan. Vanaf het najaar van 1941 hield hij meer en meer rekening met een restauratie van de burgerlijke demokratie, wat hem er in 1944 toe bracht zijn ontwerp van wet op de bedrijfsorganizatie uit 1936 te herformuleren, rekening houdend met de oorlogservaring. Dit werkje was een volledig programma dat in menig opzicht de na-oorlogse overlegekonomie aankondigde. Een systeem van sociaal overleg, met waarborgen voor het handhaven van de sociale vrede werd gekoppeld aan een paritair georganizeerde verplichte sociale zekerheid en een op volledige tewerkstelling gerichte ekonomische politiek. Zoals in de jaren dertig werd het zuivere ekonomische liberalisme afgezworen. Om niet in het euvel van het etatisme te vervallen, moesten er voor de patroons kanalen gecreëerd worden om de ekonomie zelf te organizeren zonder al te veel staatsbemoeienis. Deze laatste bekommernis leefde overigens ook bij de verschillende patronale studiekommissies die zich, op initiatief van A. Galopin, o.l.v. Velge bezighielden met de voorbereiding van de na-oorlogse ekonomische strukturen.

Ook bij de katolieke werkgevers werd de na-oorlog voorbereid. Dit gebeurde in nauw overleg met het ACV. In 1943 werd een akkoord bereikt

waarin de bedrijfsorganizatie en een vernieuwde ekonomische politiek centraal stonden. Hoewel de tekst vaag was, was de duurzame pacifikatie van de arbeidsverhoudingen ongetwijfeld de centrale doelstelling. Dit laatste verklaart dan weer het verzet dat in ACVW-kringen bestond tegen het sociaal pakt : in die overeenkomst waren rechtspersoonlijkheid voor de vakbonden, noch een strafrechtelijk stakingsverbod opgenomen. De sociale vrede was bijgevolg niet juridisch afdwingbaar. Indien dat element ontbrak, was er voor de katolieke patroons geen sprake van een echte bedrijfsorganizatie.

Toch bestond er bij de verschillende patronale organizaties een consensus om na de oorlog de vakbonden niet uit te schakelen, maar integendeel te integreren in het maatschappelijk bestel. Hun rol moest echter beperkt blijven tot het sociale, waarbij ze oog dienden te hebben voor de ekonomische wetmatigheden. De syndikaten opnemen in ekonomische adviesraden kon daartoe bijdragen. De patronale optie voor een vorm van ekonomische programmatie impliceerde dat de loonvorming niet langer mocht afhangen van de krachtsverhoudingen op de arbeidsmarkt, de lonen moesten gelijke tred houden met de evolutie van de arbeidsproduktiviteit. Sociale programmatie d.m.v. juridisch afdwingbaar gemaakte KA0's waren daarvoor het beste middel.

Hoewel het bronnenmateriaal soms fragmentair was, hopen we er toch in geslaagd te zijn een min of meer samenhangend beeld op te hangen van de evolutie van de korporatistische doctrine bij de katolieke patroons. Deze bijdrage is echter onvolledig en moet verder aangevuld worden. Zo dient bv. in detail onderzocht te worden hoe het patronaat gereageerd heeft op de installatie van de «warencentrales» en de «economische groepen», en welke de motieven waren. Ook de sociale opvattingen van de «commissie Bekaert» is een kwestie die opheldering vraagt o.m. om de omvorming van CCI in VBN, die gepaard ging met een verandering inzake sociale doctrine, te kunnen verklaren ([252]). Meer algemeen zal ook de houding van de vakbonden nadere studie vragen, wil men een volledig beeld kunnen ophangen van de genese van de overlegekonomie. Het lijkt ons aangewezen, in het licht van de evolutie die we bij de kristelijke werkgevers vaststelden, het onderzoek te laten starten in de jaren dertig en niet, zoals nog al te vaak gebeurt, het sociaal pakt te beschouwen als een «deus ex machina», als een dokument opgesteld door patronale en syndikale leiders, die opeens om een of andere reden de noodzaak van een sociale reorganizatie aanvoelden en de vormen uittekenden. Dit artikel heeft hopelijk aangetoond dat de wortels van het sociaal pakt veel verder teruggaan, minstens tot in de jaren dertig. Het pakt was slechts één van de mogelijke alternatieven, een oplossing die niet iedereen bevredigde maar, gezien de machtsverhoudingen, maar beter kon aanvaard worden....

---

(252) G. VANTHEMSCHE, *De reorganisatie...*, p. 120-121.